

**Propojení teoretické a praktické přípravy
budoucích pedagogických pracovníků na UP**

KÁZEŇ A NEKÁZEŇ VE TŘÍDĚ

Mgr. Petra Hedrichová, Ph.D.

Úvod

Kázeň je neoddělitelnou součástí výchovně vzdělávacího procesu. Aby mohl učitel vyučovat, je nutné, aby zajistil podmínky pro efektivní učení žáků. Jednou z podmínek je kázeň. Dle našeho názoru je to právě kázeň, respektive nekázeň, která může velmi ovlivnit nejen práci žáků a jejich výsledky, ale i celkové klima třídy. S nejrůznějšími projevy nekázně se učitelé setkávají velmi často, stěžují na to, že jsou nuceni neustále řešit výchovné problémy svých žáků ve třídě, často na úkor vyučování, že jim nezbývá čas na samotné učení. Ve spojitosti s problematikou nekázně upozorňují někteří učitelé na změnu role učitele, ze zprostředkovatele informací a vědomostí se stávají jakýmsi koordinátorem výchovného procesu. V souvislosti s výše uvedeným vyvstává otázka zajištění kázně během vyučovací hodiny, o přestávkách, obecně ve škole. Jak dosáhnout určité podoby kázně, která by vedla ke spolupracujícímu chování žáků, k vytvoření pozitivního klimatu a efektivnímu edukačnímu procesu?

1 Vymezení kázně a jejích účelů

Každý člověk si pod pojmem kázeň představí něco jiného. Nejčastěji se však vyskytují slova jako: dodržování nějakých pravidel, plnění povinností, poslušnost, řád, pořádek, dril, právo a mravnost. O. Obst (in Čapek, 2008, s. 15) definuje kázeň ze širšího úhlu pohledu, nejedná se jen chování žáků během hodiny či o přestávkách, ale *„kázeň ve škole spočívá v tom, jak žáci dovedou zachovávat společenská a školní pravidla, spolupracují s učitelem na plnění cílů výuky a podílejí se na vytváření příznivého sociálního prostředí. Kázeň se projevuje v celkovém pořádku, dodržování základních regulativů od hygieny, pořádku ve školních věcech, šetrného zacházení s vybavením a pomůckami, pravidelnosti příchodu do školy i ze školy, chování žáků o přestávkách, vypracovávání domácích úkolů, přípravy na výuku a další“*.

Dle S. Bendla (2004, s. 37) *„lze kázeň vymezit jako vědomé dodržování zadaných norem chování.“* V rámci školního prostředí se jedná o *„vědomé dodržování školního řádu, eventuálně pravidel chování ve třídě a pravidel, pokynů stanovených učiteli, popř. ostatními zaměstnanci*

Propojení teoretické a praktické přípravy budoucích pedagogických pracovníků na UP

školy.“ (Bendl, 2001, s. 121). Je důležité, aby žáci si byli vědomi daných norem, aby je znali a věděli, jaké chování se od nich očekává, jaké chování je v souladu s normami.

O efektivitě učení v souvislosti s kázní hovoří C. Kyriacou (1996, s. 96), podle kterého *„kázeň představuje řád, který je nezbytný, aby se žáci mohli efektivně učit.“* Aby mohlo ve třídě probíhat účinné učení, musí zde být pořádek. Vytváření a zajištění pořádku ve vyučování dle C. Kyriacou (1996) mnohem více souvisí s dovednostmi efektivně vyučovat než se samotným přístupem učitele k nežádoucímu chování žáků. Předpokládá, že pokud jsou učební činnosti dobře naplánovány, učitel vzbudí u žáka zájem, udrží jeho pozornost, dopřeje zažít žákovi úspěch, pak bude potřebný pořádek v hodinách zajištěn. Dle našeho názoru vždy záleží na konkrétním složení třídy, na konkrétních žácích, na jejich specifikách. Jistě bude vypadat jinak třída, ve které se vyskytuje více dětí s diagnostikovanými poruchami chování a speciálními učebními potřebami, než třída, která takové žáky nemá. Souhlasíme s názorem C. Kyriacou (1996), že učitel svou dobře naplánovanou učební činností, vhodnými strategiemi pro předcházení nežádoucího nevhodného chování a adekvátní reakcí na nevhodné chování, může přispět ke kázní ve třídě.

Jak je vidět, není úplně jednoduché se sjednotit v definování pojmu kázeň. Učitelé vnímají kázeň ve třídě, v hodině různě. Někteří učitelé spatřují kázeňsky bezproblémové chování žáků v plnění příkazů učitele, bez ohledu na to, zda daná činnost odpovídá schopnostem a či osobním předpokladům dětí. Jiní zase mluví o kázní v souvislosti s aktivním zapojení žáka do vyučování, s jeho spolupracujícím chováním a přirozené autoritě učitele.

Pro některé je kázeň v hodině tehdy, když zde panuje naprosté ticho přerušované monotónním výkladem učitelem, což je klasickým znakem frontálního vyučování. Jestliže se děti mají učit z výkladu učitele, pak ho musí slyšet, proto je v takových hodinách velmi často slyšet *„Tichooo!“* Mnohdy se zcela nulovým účinkem.

Osobně spíše využíváme v hodinách jiné formy a metody práce, které žáky vedou k přemýšlení, k nějaké aktivní činnosti. Z tohoto důvodu výklad považujeme za méně efektivní metodu, která vyhovuje spíše učitelům, než samotným žákům, neboť nebere zřetel na individuální rozdíly žáků. Pokud v rámci výuky používáme např. aktivizační metody, kooperativní výuku, nemůže od žáků vyžadovat naprosté ticho, či nehnuté sedění na místě. To by bylo naprosto proti podstatě těchto metod a forem výuky. Důležité je, aby hlasové projevy

Propojení teoretické a praktické přípravy budoucích pedagogických pracovníků na UP

žáků při plnění zadání při práci ve skupině, nerušily ostatní, aby pohyb jednotlivců po třídě, který souvisí např. s vyhledáváním informací v knihovně, či vyzvednutí si pomůcek u učitele, neomezoval ostatní a nekazil jim jejich práci. V tento moment se nejedná o hluk, ale o „pracovní ruch“, který k danému způsobu práce prostě patří. Zkoušeli jste někdy komunikovat, řešit problém, spolupracovat s ostatními za naprostého ticha? To je nemožné. Pracovní ruch ovšem nesmí překročit únosnou hladinu. Pokud taková situace nastane, musí učitel vhodným způsobem zareagovat.

Hlavní cíle kázně ve školním prostředí spatřujeme ve dvou rovinách. Jednak zajišťuje žákům, ale i učitelům bezpečné prostředí (pocit bezpečí, minimalizace rizik úrazů a zranění). Na druhou stranu vytváří prostředí a podmínky pro efektivní učení. Z vlastní pedagogické praxe můžeme potvrdit, že kázeň vede k efektivitě školní práce žáků. Dává příležitost pro nerušené soustředění žáků, kteří mají o výuku zájem, vytváří prostor učiteli k tomu, aby vykonával svou práci. Kázeň je ale také určitým prostředkem pro naučení se sebeovládání a sebekázně, které jsou důležité pro další společenský, pracovní, ale i osobní život každého jedince.

2 Projevy nekázně

Cílem naší práce není vyjmenovat všechny projevy nekázně, není dokonce to ani v našich silách. Z toho důvodu se omezíme jen na výčet hlavních nejčastějších forem nekázně. S. Bendl (2004) rozděluje projevy nekázně do dvou kategorií:

- **Přestupky proti spolužákům:** vulgárnost, rvačky, šikana, krádeže, poškozování osobních věcí spolužáků, pomluvy, předbíhání ve frontách na oběd, provokování souseda, spolužáka, svalování viny na jiné, bojkotování práce ve skupině.
- **Přestupky proti učitelům (škole):** drzé chování, neochota jít k tabuli, nerespektování pokynů učitele – zvednout papírek, schovat mobil, vulgární vyjadřování v hodinách, vulgární vyjadřování vůči učitelům – titulování učitelů vulgárními nadávkami, přepisování známek, vandalismus – ničení školního majetku, krádeže, šikana učitele, pozdní příchody, zapomínání pomůcek a úkolů, nepozornost, vykřikování, honění se po třídě, záškoláctví, provokace šířením podivných zvuků a pachů, nepořádnost, posílání SMS, telefonování během hodiny.

P. Ondráček (2003) za nejčastější formy nežádoucího rušivého chování považuje:

Propojení teoretické a praktické přípravy budoucích pedagogických pracovníků na UP

1. **Neurotické tendence v chování** – např. posmrkávání, nechutenství, bolesti hlavy, břicha, okusování nehtů, tiky, zakoktávání se. Na vzniku neurotických tendencí v chování se zejména podílejí zátěžové faktory v každodenním životě žáka.
2. **Neklid** – tendence k neklidu je spojena se sníženou schopností soustředit se na určité téma či určitou činnost, často žák nedokončí započtou práci, provází ho motorický neklid, silná tendence k verbálním projevům, vydávání zvuků atd.
3. **Nepozornost, nepořádnost**
4. **Nejistotu, obavy, strach ze školy** - žáci považují za zdroje strachu nejčastěji špatné známky, obtížný předmět, reakce rodičů na neúspěch, posměch spolužáků, přísný, nespravedlivý učitel, neoblíbenost v kolektivu třídy.
5. **Lenivost a vyhýbání se práci**
6. **Agrese, násilné chování**
7. **Lhaní**
8. **Krádeže**
9. **Záškoláctví**

Nevhodné, rušivé, nespolupracující chování v rámci vyučovacího procesu, se kterým se dle našeho názoru mohou učitelé nejčastěji setkat:

- přílišné povídání nebo mluvení bez vyvolání;
- pokřikování na jiného spolužáka;
- nevěnování pozornosti učiteli;
- neplnění zadaných úkolů;
- bezdůvodné opuštění svého místa;
- rušení ostatních žáků;
- pozdní příchody do hodiny;
- drzé chování;
- nerespektování pokynů učitele;
- záchvaty smíchu;
- hraní si s mobilem;
- nevhodné poznámky, komentáře;
- vulgární vyjadřování vůči spolužákům a učitelům.

Propojení teoretické a praktické přípravy budoucích pedagogických pracovníků na UP

Některé projevy nekázně je možné minimalizovat účinnými strategiemi pro předcházení nežádoucího chování, vhodně strukturováním jednotlivých učebních činností, ale také zaváděním a důsledným dodržováním a kontrolováním pravidel a dohod chování. Doporučujeme, aby na vytváření třídních se podíleli samotní žáci, aby měli možnost ovlivnit výběr a formulaci jednotlivých pravidel, upozornit na chování a situace, které jsou pro ně nepříjemné, které jim vadí. Tím se zvýší účinek dodržování pravidel.

Vážnější formy nevhodného chování (slovní a fyzická agrese, vulgární vyjadřování, drzost) se mohou většinou objevit v momentě, když se drobnější projevy nekázně staly ve třídě běžné, neboť učitelé nedostatečně či nevhodně na ně reagovali. Znovu je nutné připomenout, že jaká kázeň bude převládat ve vaší třídě, respektive ve vaší hodině, bude ovlivněna nejen vašim chováním a požadavky na kázeň, ale také očekáváními, která žáci mají v souvislosti s kázní, ale i dobrým vztahem mezi učiteli a žáky založeným na vzájemné úctě a respektu.

3 Příčiny nevhodného chování

C. Kyriacou spatřuje (2005) hlavní příčiny neukázněného chování ve vzájemném působení faktorů v rodině žáka a v komunitě, která jej předurčuje k násilnému a neukázněnému chování ve škole.

Za pravděpodobné příčiny nekázně je možné považovat:

- nudu - učební činnosti nevzbuzují u žáka zájem, neudrží trvale jeho zájem;¹
- příliš náročná/ jednoduchá práce;
- nediferencovaný přístup k žákům – nutno respektovat individuální zvláštnosti jednotlivce, každý žák by měl zažít ve škole úspěch;
- neochotu učitele pomoci problémovým žákům, povzbudit je;
- nevhodné poznámky učitele na jejich osobnost, ponižování, ztrapňování, výsměch;
- přetíženost dětí - náročnost školního učiva, velké množství kroužků, což může vést k odporu ke škole, únavě, předstírání nemoci, úniku od povinností, lhaní;
- skutečnost, že některým dětem déle trvá, než přivyknou školnímu režimu;
- předvádění se chlapců před děvčaty a naopak;

¹ Podmínkou pro to, aby žáky nějaká činnost zaujala, je, že odpovídá jejich schopnostem, potřebám daného věkového období, že není pro ně ani příliš těžká ani příliš lehká. Dalším aspektem, který přispívá ke vzbuzení zájmu, je možnost volby.

Propojení teoretické a praktické přípravy budoucích pedagogických pracovníků na UP

- boj žáků (zejména chlapců) o moc a postavení ve třídě (v kolektivu) – někdy chlapci bojují o moc s učitelem, zejména s učitelem – mužem;
- vzájemné antipatie mezi žáky, popř. mezi učiteli a žáky;
- nevábné školní prostředí – popsané, oprýskané zdi, počmárané lavice, tmavé prostředí, bez vnitřní výzdoby - může u některých žáků vzbuzovat pocit, že když už je ta zeď počmáraná, tak jeden další jejich výtvar se v tom ztratí a vede je k ničení školního majetku a vandalismu;
- neuspokojivé hygienické podmínky včetně nedostatku příležitostí k pohybu o přestávkách;
- snaha některých žáků na sebe upozornit – žáci se neustále dožadují pozornosti učitele, případně spolužáků, pocit příslušnosti do skupiny mám jedině tehdy, když si mě všímají;
- „testování učitele“ – pokusy žáků, co jim učitel dovolí, kam až mohou zajít, je důležité se proti těmto pokusům jasně zřetelně vymezit, zareagovat na ně²;
- školní neúspěšnost – potřeba zažít úspěch, pochvalu;
- nízká sebedůvěra vzhledem ke školní práci – žáci v minulosti často zažívali selhání, neúspěch, což může vést k jejich neochotě zapojit se do práce, neboť mají strach z dalšího selhání;
- sociální vztahy mezi spolužáky – konflikty, nadávky, ponižování.

Výše uvedené příčiny nekázně ve škole může pedagog svým vhodným přístupem ovlivnit, eliminovat, či dokonce zabránit jejich vzniku. Na některé faktory, jako např. na způsob výchovy v rodině, hodnoty a postoje vycházející z rodinného prostředí má minimální vliv, jiné nemůže ovlivnit vůbec, např. společenské klima, vrozené odchylky stavby a funkce nervového systému, hormonální poruchy atd. (Bendl, 2004).

Příčin nekázně je mnoho a je složité určit podíl jejich vlivu. Pokud chceme nekázeň žáků úspěšně řešit, musíme se ptát, co neukázněnému chování předcházelo, co je za ním. Čím lépe

² Buďte přísní, ale spravedliví a nikdy nedejte na sobě znát nervozitu. Snažte se dát jasně najevo, že o vašich konečných rozhodnutích nediskutujete. Osvědčilo se nám v takových případech používat techniku „obehrané gramofonové desky“ – stále klidně, ale důrazně opakujte své rozhodnutí třeba i několikrát po sobě. Zesíleného efektu docílíte, když se žákovi budete dívat přímo do očí a přiblížíte se k jeho osobě, stoupnete si do jeho osobní zóny a znovu důrazně opakujete svůj požadavek. Tato houževnatá neústupnost přináší své ovoce.

Propojení teoretické a praktické přípravy budoucích pedagogických pracovníků na UP

se budou pedagogové orientovat v příčinách nekázně, resp. ve vlivech, které působí na kázeň, tím větší mají šanci na výchovný úspěch.

4 Časová ztráta v důsledku nekázně a reakce učitelů na nekázeň

Z výše uvedeného vyplývá, že kázeň ve škole je základním předpokladem, aby mohla výuka probíhat, aby docházelo k efektivnímu učení žáků. Domníváme, že pokud se ve třídě vyskytnou projevy nekázně je třeba na ně reagovat, jasně a zřetelně vymezit se proti takovému chování, dát dětem signál, že toto není „normální“ chování. Projevy nekázně, rušivé, nespolupracující chování vyvolávají konflikty mezi žáky a učitelem, ale i mezi žáky navzájem, vedou také k časové ztrátě. Je to čas vynaložený pedagogem k tomu, aby žáci ve třídě skutečně dávali pozor, byli přítomní pozorností a spolupracovali. Tento čas se prodlužuje učitelovým napomínáním, řešením problému a dobou, kterou žáci potřebují, než se začnou plně věnovat práci, soustředit se na ni.³

Učitelé reagují na nekázeň a na její řešení různým způsobem. Existují učitelé, kteří viditelně kázeň žáků neřeší, odpřednáší si učivo, snaží se splnit zadané učivo. Efekt je ale nulový, neboť žáci jeho výklad neposlouchají či kvůli hluku neslyší a nemohou se soustředit na práci. Někteří učitelé se uchylují (zejména v problémových třídách) ke kroku, že do předních lavic si posadí aktivní žáky, kteří se chtějí podílet na výuce, kteří komunikují a spolupracují s učitelem. Rušivé, nespolupracující jedince posadí do zadních lavic a nevšímá si jich. Ani tento přístup není dle našeho názoru ten nejideálnější a pro učitele je takto vedená hodina velmi náročná a vysilující.

Část učitelů na rušivé chování žáků reaguje psaním poznámek do žákovské knížky. Pokud se rozhodnete psát poznámky, nejednejte v afektu, nechte si čas na rozmyšlenou a zklidnění. Než začnete psát poznámku, zamyslete se nad příčinou rušivého chování, proč se žák takto chová, zda byste při podobně vedené hodině, udrželi pozornost. Poznámky typu „Vyrušuje“, „Nedává pozor“ atd. mají nízkou vypovídající hodnotu, nejsou konkrétní, při psaní poznámek (možná vhodnější je použít termín informování o zapojování žáka do vyučovacího procesu) se

³ Kdybychom v každé hodině věnovali 5 minut na řešení nekázně, tak za jeden týden v důsledku nekázně ztratíme 2,5 hodiny, za celý školní rok to představuje více jak 100 hodin. Což je celkem dost vysoké číslo, když si uvědomíme, že některé předměty s jednohodinovou týdenní dotací mají za školní rok zhruba 40 hodin.

Propojení teoretické a praktické přípravy budoucích pedagogických pracovníků na UP

doporučuje používat popisný jazyk. Psaní poznámek zabere učiteli určitý čas, dochází k časové ztrátě a k prostoru k dalšímu rušivému chování ze strany žáků. Navíc u některých žáků napsáním poznámky nedochází ke zklidnění či ke spolupracujícímu chování.

☺☺☺ **Zkuste se zamyslet, jak byste formulovali poznámku, že žák nedává pozor.**

Možná účinnější než poznámka „Nedává pozor“ by bylo sdělení rodičům, v čem konkrétně spočívá „nedává pozor“, jak se žák při nedávání pozorů chová, respektive nechová. Sdělení by mohlo vypadat např. takto „*Delší dobu pozoruji, že se (jméno) nesoustředí na výuku, nezachytí výklad, nevěnuje pozornost zápisu a vysvětlení domácího úkolu, nezapojí se do procvičování.....* můžete doplnit otázkou *Nemá nějaký problém?* (rodiče, žák mohou vycítit z této věty zájem učitele o dítě, snahu řešit vzniklou situaci).“ Rodiče díky takto formulovanému sdělení jsou informováni o vzniklé situaci, o problémech svého dítěte a mohou je začít řešit či společně s učitelem hledat příčinu tohoto chování.

Existují učitelé, kteří na rušivé chování jedinců reagují tím, že se uchylují k potrestání celé třídy. Je to pro ně jednodušší potrestat třídu jako celek, než hledat skutečné viníky a eliminovat rušivé chování. Ani tento způsob nepovažujeme za účinný a šťastný. Dát celé třídě neohlášenou písemku, či za trest vypracovat několik cvičení navíc za domácí úkol, nebo dokonce nechat celou třídu po škole, či nechat je 100x psát nemám rušit v hodinách, pokládáme za pouhou demonstraci síly a moci a určitou pedagogickou neschopnost. A navíc tímto krokem ztrácíte spojence z řad spolupracujících žáků.

Jiní pedagogové vynaloží mnohdy nemalé úsilí, aby žákům domlouvali, místo aby využívali strategie pro předcházení nežádoucímu chování, čímž ztrácí část výuky, nestihnou probrat plánované učivo, a v důsledku toho zvyšují tlak na žáky, aby rychleji pracovali, či nevěnují dostatečný prostor vysvětlení a procvičení látky. Na druhou stranu můžeme hodnotit jako pozitivum snahu zabránit rušivému chování a vytvořit pro žáky vhodné podmínky pro efektivní učení.

5 Strategie pro předcházení nežádoucího chování

Lze jen souhlasit s názorem J. S. Cangelosiho (1994), že kázeň ve třídě záleží do značné míry na umění používat osvědčené strategie řízení výuky ve třídě. Tyto strategie nám umožní úspěšně zvládnout základní povinnosti učitele: vytvořit pro žáky učební prostředí,

Propojení teoretické a praktické přípravy budoucích pedagogických pracovníků na UP

keré podporuje dosažení dobrých výsledků a v němž žáci nejsou vyrušováni a rozptylováni a ani není ohrožena jejich bezpečnost a tělesná i duševní pohoda. V souvislosti s nevhodným chováním můžeme říci, že na sto procent platí pravidlo, že prevence je lepší než léčba. Proto by se učitelé měli snažit využívat všech dostupných prostředků vedoucích k předcházení nežádoucího chování.

Hlavní strategie pro předcházení nežádoucího chování (Kyriacou, 1996) aneb, co se osvědčilo v naší pedagogické praxi

- **Sledujte všechny žáky ve třídě**, zda někdo nemá potíže. Pokud zjistíte, že ano, zjistěte příčinu jeho potíží. Vhodnější je jít za ním k lavici a probrat příčinu potíží, případně mu poskytnout pomoc, než křičet přes celou třídu, a rušit tím ostatní žáky při jejich práci.
- **Pohybujte se po celé třídě**, snáze takto zjistíte, zda všichni žáci pracují, zda někdo nepotřebuje pomoci a případným přiblížením k rušícím žákům, můžete přispět k jejich ztišení.
- **Používejte oční kontakt** – upřený pohled dokáže i hory přemístit⁴. Pokud mluvíte k celé třídě navazujte s jednotlivými žáky oční kontakt, ale ne příliš dlouhý, pokud zaznamenáte nevhodné chování, upřeně se zadívejte žákovi do očí a vydržte nějakou dobu. Tím dáváte rušícímu žákovi jasně najevo, že víte o jeho nevhodném chování a že by se měl věnovat zadané činnosti⁴.
- **Kladení otázek celé třídě** a následné vyvolání jednoho žáka (při opačném postupu zbytek třídy ví, že je z „toho“ venku, a nedává pozor).
- **Pomáhejte žákům s prací** – když jim poradíte, dáváte jim signál, že vám není lhostejné, jak jejich práce dopadne, s vaší mírnou pomocí mohou postoupit v řešení zadaných problémů, povzbuzujte je. Je potřeba, aby každý žák i ten nejslabší a problémový zažil ve škole úspěch, všimněte si činností, které se mu daří, pochvalte ho za projevenou snahu, sebemenší úspěch.

⁴ Zajímavé zjištění jsme zaznamenali, když jsme začali vyhledávat oční kontakt se žáky na chodbě, při doзору, při pozdravu a přidali k tomu úsměv či nepatrné pokývnutí hlavy. U některých žáků bylo zpočátku vidět jakési zděšení, jiní na tento podnět přistoupili hned a opětovali ho, postupem doby to přijali všichni jako normální věc a v daný moment obě strany odcházely s pozitivními pocity. A o to vlastně jde⁴.

Propojení teoretické a praktické přípravy budoucích pedagogických pracovníků na UP

- **Využívejte proxemiku** – při rušivém chování, přistupte k jeho tělesné blízkosti, zadívejte se mu přímo do očí, můžete se jemně dotknout jeho ramena, dáváte mu tím jasný signál, že o jeho rušivém jednání víte a nerušíte celou třídu.
- **Všímejte si nežádoucího chování** – okamžitě na nevhodné chování reagujte, dejte mu najevo, že jste si jeho chování všimli.
- **Všímejte si projevů neúcty**- projevy neúcty musejí být včas registrovány a řešeny, protože to přispívá k utváření představ žáků o normách chování, které chcete upevnit.
- **Přesazujte žáky** – volba místa, kde žák bude sedět, je jeho privilegium, nikoli právo. Poproste žáka o přesazení, zdůrazněte, že je to ve prospěch daného žáka, ne že vás rozčiluje, jak se neustále baví se sousedem. Pokud si posadíte žáka do první lavice, dosáhnete jeho zklidnění, větší pozornosti a mnohdy i zlepšení prospěchu. Poděkujte mu.
- **Používejte prosím, děkuji** – většinou mívají kouzelnou moc.
- **Oslovujte žáky křestním jménem** – snažte se naučit jména svých žáků. Pokud nemáte paměť na jména, nechte žáky připravit cedulky se jmény či si napište zasedací pořádek. Existuje plno seznamovacích aktivit, které vám umožní si zapamatovat jména vašich žáků. Nebojte se jich na začátku roku použít, není to ztráta času a mnohokrát se vám tato investice vrátí. Nesnižte se k tomu, abyste žáky titulovali nadávkami.
- **Poklesněte hlasem, přestaňte mluvit** – čekejte až se všichni ztiší a věnují vám pozornost.
- **Nesnažte se žáky překřičet** – stejně se vám to nepodaří, jen si zničíte hlasivky. Někteří žáci (zejména chlapci) jsou velmi alergičtí na vysoké „uječené“ ženské hlasy.
- **Kritizujte jen chování žáka, nikoli žáka samotného** - Zesměšňování žáků jakýmkoli způsobem je naprosto nepřipustné. A ačkoli to pro chvíli možná zafunguje - ten dotyčný opravdu ztichne - těšte se, příště vám to vrátí i s úroky.

**Propojení teoretické a praktické přípravy
budoucích pedagogických pracovníků na UP**

- **Zaměstnejte žáky** – mějte připravené další úkoly pro žáky, kteří již skončili s prací. Nudíš se, tak si dojdí pro práci.⁵ Kdo má činnost, nezlobí!
- **Netrestejte celou třídu** - ukazujeme tím pouze to, že si nevíme rady a že netušíme, kdo a za co by měl být potrestán. Výsledkem bude, že si proti sobě popudíme celou třídu.
- **Jednejte v klidu, bez afektu, nedělejte unáhlená rozhodnutí** – nechte si čas na rozmyšlenou, přemýšlejte o možných způsobech řešení.
- **Bud'te důslední** - pouze důslednost dodá vaší autoritě na vážnosti.

⁵ V rámci rozvíjení čtenářské gramotnosti, žáci automaticky využívají „volný čas“ (když jsou již s prací hotovi a nemají další cvičení, nebo když se řeší nějaké organizační záležitosti) ke čtení svých rozečtených knih.

Propojení teoretické a praktické přípravy budoucích pedagogických pracovníků na UP

☺☺☺ *Zamyslete se nad následujícími situacemi. Navrhněte možná řešení, jak reagovat na tuto situaci, jak zabránit rušivému, nevhodnému chování ze strany žáků.*

Situace č. 1⁶

V hodině žáci pracují ve dvojicích na zadaném úkolu - opravují stylistické nedostatky textu. Když učitel prochází třídou zjistí, že 2 žáci v předposlední lavici u okna se nezabývají opravováním textu, ale pomlouvají jednu spolužačku, která sedí na opačné straně třídy. V naději, že brzy skončí a vrátí se učebnímu tématu, učitel nezasahuje. Učitel prochází třídou dál. Když dorazí k těmto dvěma žákům, zjistí, že stále nepracují na zadaném úkolu a pořád pomlouvají spolužačku Lenku a že se k nim přidali další dva spolužáci sedící za nimi. Učitel má strach, aby je Lenka nezaslechla.

Učitel na rušivé, nespolupracující chování měl reagovat hned, jakmile zjistil, že žáci se věnují jiné činnosti. Když to neudělal, dal vyrušujícím žákům, potažmo celé třídě najevo, že mu takové chování nevadí, že je schvaluje, a tudíž že mohou v tomto chování beztestně pokračovat.

Situace č. 2

Na základní škole zvoní zvonek, ohlašuje začátek třetí vyučovací hodiny. Učitel Modrý vstupuje do třídy, aby zde učil hodinu přírodopisu. „Už toho bylo dost děcka!! Posad'te se do lavic, máme spoustu práce“, křičí přes hluk ve třídě. Někteří žáci se začínou pomalu přesouvat na svá místa, někteří pokračují v rozhovoru. „Haló, klid, uklidněte se! Nechte toho kluci, vraťte se na svá místa. Ticho! Vezměte si sešity a začínáme pracovat...“

Jak se vám líbil začátek hodiny? Představte si, že jste v takové třídě – v roli učitele, v roli žáka.

Osobně považujeme za nejdůležitější část právě její zahájení, vstup učitele do třídy, kdy se utváří atmosféra hodiny. Osvědčilo se nám zůstat stát u dveří či v jejich těsné blízkosti a

⁶ Převzato a upraveno z CANGELOSI, J. S. *Strategie řízení třídy. Jak získat a udržet spolupráci žáků při výuce*. Praha: Portál, 1994. 194 s. ISBN 80-7178-406-0.

Studijní text k projektu

Propojení teoretické a praktické přípravy budoucích pedagogických pracovníků na UP

pohledem dáváme najevo, že čekáme, až se třída zklidní, poté předstoupíme před třídu, gesty, pohledem očí a výrazem obličeje upozorníme na nepořádek na zemi a čekáme, až ho žáci uklidí, čekáme, až si všichni žáci stoupnou a narovnajít. Pohledem přejedeme všechny přítomné a s úsměvem pozdravíme a poprosíme je, aby se posadili. Je důležité, aby si žáci všimli, že učitel vstoupil do třídy, zaregistrovali jeho přítomnost, zklidnili se a naladili se na pracovní atmosféru v hodině.

Nejnáročnějším momentem z hlediska kázně bývá pro učitele začátek hodiny, vstup do třídy a vyřizování administrativních úkonů – zápis do třídnice, zjišťování absence, zapominání, kdy dochází velmi často k nárůstu rušivého chování a k oddálení aktivního zapojení do vyučovacího procesu. Abychom zabránili časovým ztrátám a zvýšenému hluku, nejdříve požádáme žáky, aby si na kraj lavice nachystali žákovské knížky s omluvenkami, případné platby, zadáme jim práci – vyplňovat pracovní list, doplňovat cvičení, přečíst text.... A během jejich aktivity zapíšeme do třídnice, vyřešíme absenci.

Situace č. 3

Žáci šesté třídy pracují na písemné práci, v níž mají navrhnout řešení určitého problému. V tiché učebně si začnou dva chlapci povídat.....

Rozhodně se vyvarujte následujícího postupu.

Situace č. 3 pokračování

.....Učitelka sedí vpředu u svého stolu a všimne si, že si žáci povídají. Nahlas oznámí: „Tuto práci máte dělat samostatně, nechci, aby někdo mluvil, dokud všichni neskončí. Přestaňte si okamžitě povídat!“

☺☺☺ Zdůvodněte, proč nebylo jednání učitelky vhodné a navrhněte jiné řešení této situace.

Učitelka měla vstát a v tichosti dojít k rušícím žákům, podívat se na ně, zakývat hlavou do strany, případně potichu požádat chlapce, aby se vrátili k práci.

Situace č. 4

V hodině žáci vyplňují pracovní list. Když učitelka prochází třídou zjistí, že 2 žáci se baví o včerejším hokejovém zápase. Předpokládá, že brzy skončí. Nereaguje na jejich povídání. Chlapci s povídáním nepřestali, ale naopak zesílili. Začali si šeptat i jiní žáci. Čím více si ve

Propojení teoretické a praktické přípravy budoucích pedagogických pracovníků na UP

třídě zvyšuje hluk, tak stoupá hněv učitelky. Nakonec se neovládne a zařve: „Jak vidím většinu z vás nezáleží na tom, abyste měli pracovní listy správně vyplněné. Tak si je podepište a odevzdejte, oznámkuji je vám.

☺☺☺ Zamyslete se nad situací č. 4. Jakých chyb se dopustila učitelka?

Nebylo správné trestat celou třídu za rušivé chování žáků, žáci nedostali předem instrukci, že pracovní list bude na známky. Na rušivé chování chlapců měla zareagovat hned v počáteční fázi. Její chybou se rušivé chování rozšířilo i mezi ostatní žáky a nabíralo na intenzitě. Kvůli rušivému chování chlapců, nemohli ostatní žáci se dostatečně soustředit na vyplňování pracovního listu. V očích některých žáků tímto svým krokem ztratila přirozenou autoritu a vyslala k nim signál, že se nechá snadno vytočit a v příštích hodinách mohou někteří žáci zkoušet, co si mohou vše dovolit, kolik toho učitelka vydrží.

Závěr

Kázeň, respektive nekázeň tvoří nedílnou součást edukačního procesu. Každý den se učitelé při své práci setkávají s nejrůznějšími projevy nekázně, rušivého, nevhodného chování a musí se snažit co nejefektivněji tyto projevy omezit, zrušit, odstranit, aby připravili pro žáky vhodné podmínky pro aktivní učební činnosti. Bohužel neexistuje jeden univerzální návod, recept, postup, který by platil ve všech třídách a u všech učitelů stejně.

**Propojení teoretické a praktické přípravy
budoucích pedagogických pracovníků na UP**

Literatura

BENDL, S. *Jak předcházet nekázní aneb kázeňské prostředky*. Praha: Nakladatelství ISV, 2004. 208 s. ISBN 80-86642-14-3.

BENDL, S. *Kázeňské problémy ve škole*. Praha: TRITON, 2004. 263 s. ISBN 80-7254-453-5.

BENDL, S. *Školní kázeň – Metody a strategie*. Praha: Nakladatelství ISV, 2001. 267 s. ISBN 80-85866-80-3.

BENDL, S. *Ukázněná třída, aneb, Kázeňské minimum pro učitele*. Praha: TRITON, 2005. 298 s. ISBN 8072546244.

CANGELOSI, J. S. *Strategie řízení třídy. Jak získat a udržet spolupráci žáků při výuce*. Praha: Portál, 1994. 194 s. ISBN 80-7178-406-0.

ČAPEK, R. *Odměny a tresty ve školní praxi*. Praha: Portál, 2008. 160 s. ISBN 978-80-247-1718-0.

KYRIACOU, CH. *Klíčové dovednosti učitele. Cesty k lepšímu vyučování*. Praha: Portál, 1996. 155 s. ISBN 80-7178-022-7.

KYRIACOU, CH. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Praha: Portál, 2005. 151 s. ISBN 80-7178-954-3..

ONDRÁČEK, P. *Františku, přestaň konečně zlobit, nebo... Informace a podněty pro pedagogickou práci se žáky, kteří se chovají při výuce rušivě*. Praha: Nakladatelství IVS, 2003. 170 s. ISBN 80-86642-18-6.

Internetové odkazy:

www.odyssea.cz

www.rvp.cz

www.rodicevitani.cz

www.modernivyucovani.cz